

сім'ям потерпілих і безробітним. Тим, хто занедужав, виплачувалася допомога у зв'язку з хворобою в разі втрати працездатності. Видача допомог проводилася з 4-го дня захворювання, але не більше 26 тижнів. Розмір їх визначався загальними зборами каси на підставі встановлених законом норм: для сімейних — від 1/3 до 1/2 заробітку, для одиноких — від 1/4 до 1/2 заробітку. Відповідні розміри допомог встановлювалися на поховання.

Допомога при пологах видавалася тільки тим жінкам, які пропрацювали на підприємстві не менше 3 місяців — упродовж 2 тижнів до і 4 тижнів після пологів у розмірі 1/2 повного заробітку.

Закон передбачав надання робітникам медичної допомоги, зокрема первинної, при раптових захворюваннях і нещасних випадках, амбулаторного лікування, лікування у стаціонарних закладах і прийняття пологів з повним утриманням. Витрати за медичну допомогу робітникам покладалися на роботодавців. Усі види лікувального обслуговування були безплатними. У випадку втрати робітниками працездатності у зв'язку з хворобою підприємець був зобов'язаний забезпечити безплатне лікування впродовж чотирьох місяців.

Положення обох законів, що стосувалися страхування від нещасних випадків та на випадок хвороби, збігалися щодо застрахованих осіб, тобто робітників і службовців фабрично-заводської, гірничої, гірничозаводської промисловості, підприємств приватних залізниць і внутрішнього пароплавання, за винятком дрібних підприємств із кількістю робітників 20—30 осіб. Страхуванням на початку ХХ ст. було охоплено 3 млн. робітників. Діяли ці закони тільки в регіонах Європейської Росії²⁴.

Отже, соціальне страхування як інститут соціального забезпечення у світовій практиці вперше з'явився у другій половині ХІХ ст. у таких країнах, як Німеччина, Австрія, Фінляндія, Швеція, Бельгія. В Росії, переважно аграрній країні з повільними темпами розвитку капіталізму, закони про обов'язкове державне соціальне страхування усіх робітників з'явилися на початку ХХ ст. До цього часу страхування здійснювалося через забезпечення робітників лікарською допомогою. Пакет страхових законів, прийнятих Державною Думою Росії в 1912 р., передбачав страхування робітників від нещасних випадків, на випадок хвороби. Лікарняні каси виплачували застрахованим допомоги у разі пологів, хвороби, каліцтва чи смерті. Попри всі свої недоліки нові страхові закони ввели вперше в російське законодавство про фабрично-заводську працю принципи обов'язкового страхування.

Простежуючи історію соціального страхування, надалі слід звернути увагу на зміну основних напрямків та принципів соціального страхування в Росії та Україні після приходу до влади більшовиків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. Систематическое изложение истории, организации и практики всех форм социального страхования. – СПб., 1912; Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – СПб., 1917; 2. Трапезников В. Основы трудового права: Общеизвестная систематизация законов о труде. – М.–Л., 1925; 3. Любимов Б. Социальное страхование в прошлом и настоящем. – М., 1925; 4. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: Навчальний посібник. – К., 2005; 5. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні.- К., 2005; 6. Горілій А.Г. Історія соціальної роботи в Україні: Курс лекцій. – Тернопіль, 2002; 7. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії // Соціальний захист. – 2003. - №3. – С. 20; 8. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование.– С. 2-3; 9. Трапезников В. Вказана праця. – С. 64; 10. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – С. 46.; 11. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – С. 6-7; 12. Яроцкий В.Г. Страхование рабочих. – СПб., 1895. – Т.1. – С. 232; 13. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование: – С.10; 14. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – С.12; 15. Трапезников В. Вказана праця. – С. 65; 16. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – С.14; 17. Трапезников В. Вказана праця. – С.66; 18. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. – С.53; 19. Шельмагин И.И. Законодательство о фабрично-заводском труде в России 1900-1917. – С. 139; 20. Сташків Б. Вказана праця. – С. 325-326; 21. Важнейшие законодательные акты (1908-1912 гг.). – С.827-875; 22. Сташків Б. Вказана праця. – С. 327; 23. Історія держави і права України. Академічний курс. У 2-х томах. За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – Т.1. – С. 592; 24. Сташків Б. Вказана праця. – С. 328.

О.В. Дудник

СЕЛЯНСЬКИЙ РУХ НА КИЇВЩИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 - ЛИПЕНЬ 1919 РР.)

Історичні документи свідчать, що в умовах Української революції 1917 -1921 рр. у різних регіонах України мали місце селянські виступи¹. Вони створювали серйозні проблеми для владних структур, безпосередньо впливали на соціально-економічне становище краю, виступали

дестабілізуючим чинником державотворення. Проте причини селянських виступів, їх характер та регіональний аспект потребують переосмислення та об'єктивного висвітлення. Радянська історіографія селянські заворушення пояснювала наявністю великих землевласників-експлуататорів, а також малоземельних та безземельних селян, обгрунтовувала положення про те, що останні йшли за більшовиками, прагнули встановлення радянського ладу².

Погоджуючись з твердженням про те, що одна із причин селянських виступів крилася в наявності поміщицьких землеволодінь, разом з тим доцільно враховувати земельну політику державних структур влади, що створювалися в Україні в роки революції. Мета статті полягає в тому, щоб на основі матеріалів та документів з історії Київщини встановити залежність селянських виступів, їх характер та розмах від земельної політики Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та більшовицької влади.

З перших днів національно-визвольної революції селянство Київщини на своїх з'їздах, зборах і сходах вимагало від Центральної Ради провести земельну реформу, надати землю малоземельним і безземельним селянам. На Київському губернському селянському з'їзді, який проходив 27-28 квітня 1917 р. в прийнятій резолюції вказувалося, що «приватна власність на землю на Україні повинна бути скасована і земля повинна перейти без викупу в Український земельний фонд, яким має порякувати Український народний сейм»³. Висловлювалося застереження з'їзду про те, що земля має належати тільки тим, хто її обробляє своїми руками. Рішення з'їзду щодо земельного питання виражало позицію партії українських есерів, які вважали, що вся земля на Україні має перейти без викупу в користування всього народу. В своїй програмі есери вимагали ліквідувати приватну власність на землю, а земельні багатства повинні бути передані вільним спілкам землеробів, общинам і народним закладам місцевого самоуправління на основі загального державного закону. Есерівські підходи до реформування аграрних відносин на селі домінували на Уманському, Білоцерківському, Ніжинському, Канівському повітових селянських з'їздах. В жовтні 1917р. Уманська селянська спілка в газеті «Вільна Україна» видрукувала свою програму. В ній висувалася вимога, щоб вся земля належала народові, кожному хто має право на земельний наділ. В цьому ж місяці відбулися збори Косенівської селянської спілки, на яких були присутні понад 300 селян. Учасники зборів висловилися за ліквідацію великої власності на землю, а землю селянам мали наділити земельні комітети, створені на основі рішень Центральної Ради.⁴

Малоземельне і безземельне селянство надіялося, що нова влада задовольнить їх сподівання на землю. Такі надії посилювалися з прийняттям Центральною Радою третього Універсалу, який в листопаді 1917 р. оголосив про скасування приватної власності на поміщицькі, удільні, монастирські, кабінетні та інші землі нетрудових господарств і передачу їх «земельним комітетам, обраним народом.»⁵ Сподіваючись на реалізацію положень Універсалу, на багатьох з'їздах приймалися звернення до селян, щоб вони самочинно не захоплювали землю. З'їзд представників селянських спілок Таращанського повіту 3 грудня 1917р. заявив, що до того часу, поки Українські установчі збори не вироблять закон про передачу землі, селяни не повинні самочинно її ділити, бо «такий поділ може внести заколот серед народу». З'їзд вважав, що всією землею до Українських установчих зборів, мають розпоряджатися повітові і волосні комітети, яких і повинні слухати⁶.

Проте урядовці УНР проявили непослідовність у розв'язанні цього важливого соціально-економічного завдання. Відсутність нормативно-законодавчої бази сковувало діяльність створених земельних комітетів. Уманський земельний комітет визнавав, що від жителів села Роги щоденно поступають вимоги надати малоземельним і безземельним ділянки землі в орендне користування під ярій посів. Однак відсутність відповідних нормативних актів не дозволяла земельному комітету задовольнити такі вимоги⁷.

Непослідовність і бездіяльність влади у вирішенні земельної проблеми стала однією з причин, що селяни поступово переходили до більш радикальних дій. Факти свідчать, що з березня 1917 року на Київщині селяни використовували різні форми економічного тиску на землевласників, не посягаючи на їх земельну власність. Однак з часом селяни стали самостійно захоплювати поміщицьку землю. Безземельні селяни переходили до стихійних дій, які руйнували існуючу систему землеволодіння. Навіть за заниженими даними в Україні в березні - червні 1917 року відбулося 143 виступи селян, а липня до першої половини жовтня - 525.

Місцева влада відчувала руйнівний характер стихійних виступів селян і зверталася до центральної влади з вимогою вживати адекватні заходи. 17 листопада 1917 р. управитель Тальнівським маєтком княгині Долгорукої телеграфував київському губернському комісару, що селяни навколишніх сіл самочинно захоплюють землю, усувають з роботи робітників і службовців. В

телеграмі Уманського союзу землевласників Генеральному секретаріату внутрішніх справ УНР зазначалося: «В результаті того, що населення неправильно зрозуміло універсал, захоплені всі маєтки Уманського району. Реквізований живий і мертвий інвентар і всі запаси, розкрадено корм, багато жилих будинків розгромлено і спалено. Просимо якомога швидше вжити заходів для припинення страшної анархії. Просимо виконати обіцянку прислати військову силу». Враховуючи таку ситуацію, командування штабу Київського військового округу для утихомирювання селянства направило в сільські регіони Київщини війська. В Уманському районі була розквартирована військова частина в кількості 200 воїнів, в Білій Церкві - 100, в Звенигородці - 100 військових. Підрозділи поряд з охороною цукрових, винокурних і винних заводів призначалися для утихомирення селянства, захищали власність від захоплення і погромів. Передбачалося з цією метою сконцентрувати також військовий загін в 300 чоловік в Києві.⁹

Під тиском партії українських есерів та селянської спілки Центральна Рада в січні 1918 року прийняла земельний закон. Він передбачав вилучити землю у поміщиків і передати її малоземельним і безземельним селянам. Однак проведення в життя закону затягувалося, запропонована процедура носила бюрократичний характер. Для отримання землі в користування селяни мали подати заяву до сільських управ, а останні включали бажаних в спеціальні списки, які затверджували сільські сходи і передавали їх до волосного земельного комітету. Процедура передбачала право селян оскаржити рішення земельного комітету. Однак розпочата робота по реалізації Закону УНР була перервана наступом більшовицьких червоноармійських військ. Більшовицька влада на тому етапі зосереджувалася переважно на реквізиції з українських сіл хліба та сільськогосподарських продуктів.

З витісненням більшовицьких військ і поверненням Центральної Ради Селянські спілки вимагали від влади прискорити земельну реформу. Проте влада по суті не реагувала на такі вимоги. В цих умовах місцеві органи в багатьох випадках під тиском селян самостійно вирішували питання з землеволодінням. Уманська повітова земельна управа в квітні 1918 р. прийняла рішення, згідно якого безземельні селяни до проведення в життя земельного закону мали отримати тимчасово 0,5 десятин землі на дорослу і 0,25 - на малолітню людину. Не більше 3-х десятин землі мали отримати додатково сім'ї, які вже мали 3,5 десятин. Таку ж ділянку землі передбачено надати особам, які займалися ремеслом або торгівлею. Особи, які здавали ділянки землі в оренду на тривалий термін отримували по 3 десятини. В ряді сіл по іншому підходили до розподілу землі. В селі Кочержинці Уманського повіту на загальних зборах селян було вирішено поділити землю в 1918 році наступним чином: на одну душу виділити по 5 десятин¹⁰.

Отже в добу Центральної Ради земельне питання в інтересах малоземельних і безземельних на законодавчому рівні послідовно не вирішувалося. Однак приватне землеволодіння зазнавало змін. В ряді повітів Київщини земельні комітети встигли реалізувати закон про земельну реформу, частина селян отримала у власність земельні наділи. Частина землі селяни самостійно захопили у поміщицьких господарствах, ділили їх маєтки та інвентар. Все це викликало соціальну напругу та дестабілізувало суспільно-політичне життя в регіоні.

Особливо велике невдоволення селянства викликала земельна політика Гетьманату. Уряд в своїй заяві від 10 травня 1918 року підтвердив прагнення відновити приватну власність, а також створити в Україні «селянства здорового, забезпеченого землею і здатного в найвищій мірі підняти її продуктивність». Земельні комітети, сформовані при Центральній Раді були ліквідовані. На їх місці були створені органи Української Держави - земельні комісії. Вони призначалися для вирішення завдань землекористування та земельної власності. На місцях реалізацією гетьманського курсу займалися регіональні управління хліборобства та державного майна, а також губернські, повітові, волосні земельні, земельно-ліквідаційні та особливі комісії. В серпні 1918 р. розпочала свою діяльність Уманська повітова земельно-ліквідаційна комісія. Вона переглядала справи, пов'язані з діяльністю колишніх земельних комітетів, земельних відділів, Рад робітничих, селянських депутатів та інших організацій, які діяли у березні 1917 - квітні 1918 р. Встановлювався і порядок розгляду заяв про відновлення порушеного землеволодіння. Одним з перших подав заяву до Уманської ліквідаційної комісії землевласник Журавський. Він звинувачував селян у пограбуванні майна, яке йому належало в дев'яти селах повіту. Поміщик вимагав, щоб комісія заставила селян повернути його майно і відшкодувати втрати.¹¹

Невдоволення селянства Київщини земельною політикою Гетьманату суттєво підсилювалося антиукраїнськими діями німецької військової адміністрації. З сіл регіону цілеспрямовано вивозилися до Німеччини та Австро-Угорщини тонни хліба, м'яса, цукру тощо.¹² Німецьке військово командування не тільки вивозило надбання селян, але й військово-польові суди

окупаційних властей переслідували та жорстоко карали селянство за їх виступи проти гетьманської влади та окупаційних військ. Політика Гетьманату по захисту приватного землеволодіння, заборона страйків, вимоги передати державі надбання урожаю 1918 року, все це та інше були причиною радикальних виступів селянства проти гетьманської влади та окупаційних військ.

На початку червня 1918 року повстання виникло у Звенигородському та Таращанському повітах, в якому взяло участь до 30 тисяч селян та вільних козаків. Серед повсталих знаходилися і селяни Уманського повіту. Повстання носило антигетьманську спрямованість, повсталі виступали проти німецьких військ і їх втручання у внутрішнє життя українського суспільства. Газета «Союз» у статті "Події на Звенигородщині та Уманщині" 20 червня 1918 р. писала, що повстання розпочалося в районі станції Розсоховатка, де місцеві селяни, щоб не допустити до себе німецькі війська, розібрали залізничну колію. Повстанці були озброєні ручними бомбами, кулеметами, рушницями і просто сокирами та лопатами. В боротьбі проти повсталих використовувалися значні сили гетьманської варти та німців. 10 липня 1918р. біля станції Поташ відбувся жорстокий бій між повстанцями і німецькими військами. Газета "Уманське слово" повідомила, що на полях появилася маса трупів, а ранених, "нараховувалося сотні."¹³

Недостатня підготовка повсталих, елементи стихійності, слабкий зв'язок між повітами, початок жнив та турботи селян про збір врожаю ослабили антинімецький і антигетьманський виступ Вільного козацтва і селян. Декілька німецьких полків, озброєних артилерією погасили вогнище повстання в Звенигородському, Уманському та Таращанському повітах. Учасники повстання зазнали жорстоких репресій, їх узгоджено і спільно влаштовували владні структури Гетьманату і військово-німецьке командування. Уманська повітова варта, затримуючи учасників повстання та невдоволених режимом, передавала їх німецькій комендатурі, яка, в свою чергу, відправляла їх до військово-польового суду. Проте репресії не зупинили виступи селянства. Селянський рух став соціальною опорою Директорії в її збройній боротьбі проти гетьманського режиму.

Збідніле селянство у справі реформування землеволодіння великі надії поклало на Директорію, яка своїм законом від 9 січня 1919 р. проголосила скасування приватної власності на землю. Така заява стала одним із суттєвих чинників, які обумовлювали підтримку селянством нової влади. Селянський з'їзд Летичівського повіту, на який в грудні 1918 р. зібралася 340 делегатів, висловив повне довір'я Директорії, заявивши, що всіма силами буде підтримувати її уряд і чим зможе допомагатиме йому¹⁴. Як одне із головних завдань - забезпечити спокій і порядок між селянством і республіканським військом. Волосна Ксаверівська народна рада визнала Директорію як революційний орган і заявила про її підтримку. Підтримка проявилася і в тому, що рада звернулася до селян волості з закликком справно виплачувати всі державні і земські податки, аби тим самим активно підтримувати УНР¹⁵. Демократичні організації Васильківського повіту створили комісію, яка займалася постачанням республіканських військ кіннями, хлібом, фуражем та одягом. Селяни села Кодак Ксаверівського повіту добровільно передали Лубенському полку 52 пуди вівса¹⁶. Білоцерківська міська дума 14 грудня 1918 р. прийняла резолюцію, запропоновану українськими соціалістичними партіями. В ставленні до Директорії в резолюції вказувалося: "Дума вважає своїм обов'язком констатувати той факт, що симпатії широких мас міського населення цілком на боці нової влади". Надзвичайні збори Уманської повітової ради висловлюючи довір'я Директорії вимагали, щоб в першу чергу вона вирішила земельне питання¹⁷.

Закон УНР про скасування приватної власності на землю в значній мірі заспокоїв селянство. Створювалися повітові земельні управи, які визначали земельні ділянки для приватно-трудова діяльності, скасовувалися орендні договори, формувалася земельний фонд. Перші кроки реформування землекористування припинили самовільне захоплення селянами землі, припинилися антипоміщицькі виступи. В повітах та волостях звучали пропозиції щодо реалізації земельного закону Директорії. Уманська земельна управа висловила за те, щоб земельні площі з висококультурним хліборобством не дробити, а передати їх трудовим спілкам, які мають бути створені. На селянських сходах пропонувалися розміри земельних наділів для селян, громадського користування та умови орендних відносин. Як з'ясувалося, Директорія виявилася непослідовною у реалізації свого земельного закону, що викликало нарікання та незадоволення селянства. Через два місяці після виходу закону Директорія стала вимагати, щоб селяни за тимчасове володіння землею здавали державі третину врожаю, повну сплату вартості за оренду і навіть попередню сплату всіх податків. Виконуючи настанови центральної влади, повітові ради Київщини стали забороняти власникам самостійно реалізовувати свою сільськогосподарську продукцію. Справа доходила до того, що представники влади передавали до суду справи тих власників, які наважувалися продавати

.....
вирощене на власній землі. В селі Поташ Машуровської волості в лютому 1919 р. була заведена справа на орендатора Дерев'яновського за те, що він продав скирту ярової соломи. Представник комісаріату постачання Уманщини М. Грейберг зробив висновок: «Солома взята на обмін і поміщик не мав права продавати» і пропонував винного притягти до відповідальності¹⁸.

Суперечливою і непослідовною виявилася і продовольча політика Директорії, яка безпосередньо стосувалася селянських господарств. В перші місяці своєї діяльності республіканський уряд дещо полегшив хлібну повинність українського селянства порівняно з гетьманською владою. 9 березня 1919 р. закон Директорії про хлібну монополію скасував хижацькі норми, що існували при Гетьманаті. Залежно від розмірів власної землі встановлювалися податки. Селяни, у яких було до 3-ох десятин землі, взагалі звільнялися від хлібоздачі. Проте 15 серпня 1919 р. Директорія видала новий закон про хлібну повинність. Згідно цього закону норми обов'язкової хлібоздачі підвищувалися в 2-5 разів. Закон дозволяв місцевій владі забирати без будь-якого відшкодування продукти в тих господарств, які не здали їх у визначений термін. Дозволялося стягувати штрафи в десятикратному розмірі з тих господарств, які приховували сільськогосподарську продукцію. Встановлювалися жорсткі покарання і за інші дії, що перешкождали хлібоздачі. Отже положення земельного закону Директорії не були по суті реалізовані, а її продовольча політика виявилася непослідовною. Така політика викликала невдоволення безземельних та малоземельних селян, селянські господарства були обтяжені податками, які суттєво зросли в добу Директорії. Все це можна пояснити загальною складною політичною та соціально-економічною ситуацією в Україні. Назривала суперечність: влада не вирішувала проблему з землекористуванням і одночасно посилювала податковий тиск на селянські господарства.

З другим приходом на українські землі російських червоногвардійців, більшовицькі структури влади реалізовували курс на усупільнення сільського господарства, на створення колективних форм господарювання. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, щоб забезпечити собі підтримку селян і солдат, у своєму маніфесті оголосив про негайну передачу селянам усіх поміщицьких земель разом із живим і мертвим інвентарем. За прикладом більшовицької Росії форсовано насаджувалися в українському селі різні типи колективних господарств. Більшовицька влада на Київщині організувала хліборобські комуні, товариства для заготовки посівного насіння, племінної худоби, організації збуту продукції. Сільське населення закликалося до створення товариств по вирощуванню городини, молочних та ягідних артилей. В реалізації свого курсу більшовики спиралися на комітети бідноти. Перші трудові комуні на Київщині організувалися в квітні 1919 р. В червні 1919 р. в Уманському повіті було засновано 15 комун, на початку липня - 25. Христинівська трудова коммуна була створена з учнів, учителів та працівників-залізничників¹⁹. Колективні господарства на Київщині (як і взагалі на Україні) організувалися без врахування конкретних умов, з порушенням принципу добровільності. На поміщицьких землях, відведених під комуні, часто-густо селилися не споконвічні селяни, а міські жителі або прибулі з інших регіонів. Зі створенням комун радянська влада не розв'язувала земельне питання, а насильно забирала в селян їх продукцію, і це була одна з причин антибільшовицьких виступів селянства. Газета «Червона зоря», аналізуючи ситуацію в Оксанинській волості на Київщині, відмічала, що «відношення селян до радянської влади співчуваюче, вороже - до комун». А далі зазначала, що виступали проти комуні 30 чоловік в селі Небелівка, 40 чол. - в Оксаниноі, 20-вНерубайки²⁰.

Селянські маси переконувалися, що більшовицька влада не задовольняє їх потреб, не вирішує земельне питання, а руйнує приватну власність. Отамани Уманського, Черкаського, Чигиринського, Сквирського, Липовецького повітів почали звертати увагу на Директорію, встановлювати з нею контакти. Найбільш впливовий отаман Київщини дістався до Кам'янець-Подільського, де провів переговори з урядом УНР. На Черкащині лідер селянських повстанців В.Чучупак підняв жовтоблакитний прапор і з повсталими селянами потіснив більшовицькі загони²¹. На Уманщині активність проявляв Клименко, який мобілізував селянство на боротьбу проти радянської влади. В червні 1919 р. повстанці захопили і перекирили рух потягів по лінії Умань - Христинівка, розігнали про більшовицький виконавчий комітет Ладиженської волості, захопили і утримували кілька днів місто Умань, маючи на меті провести селянський з'їзд і проголосити нову владу²². Проте виконати свої наміри повстанцям не вдалося. Взагалі селянські виступи створювали великі проблеми для більшовиків. Тільки навесні 1919 р. повстанці в Україні прикували до себе сили Червоної армії загальною чисельністю до 21000 багнетів.

Таким чином причина селянських виступів на Київщині полягала в наявності великого землеволодіння з однієї сторони, та малоземельних і безземельних селянських господарств - з другої.

Поряд з наявністю різних розмірів земельної власності, причина селянських виступів крилася в земельній політиці керівників державних структур влади, які виникали в ході Української революції. Безпосередній вплив на настрої селянства оказувала продовольча політика властей, ігнорування соціальних потреб селянства. Селянство надіялося, що в ході революції мали відбутися суттєві соціально-економічні зміни. Однак непослідовність і суперечливість у вирішенні земельного питання були причиною селянських заворушень, їх виступів проти владних структур. Особливо радикальний характер селянських виступів на Київщині мав місце в роки Гетьманату.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Борьба за власть Советов на Киевщине (март 1917 - февраль 1918). Сборник документов й материалов. К 1957 - 660 с.; Черниговщина в годы гражданской войны 1919-1920 гг. Сборник документов й материалов. К 1975 - 455 с.; Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. Збірник документів і матеріалів. - К, 1975.- 1081 с.; Українська Центральна Рада: документи і матеріали у двох томах.-К, 1996-1997; Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 р.: Документи і матеріали. - К, 2003; 2. Рубач М.А. Очерки по истории революционных преобразований аграрных отношений на У краине в период Октябрьской революции. -К. 1957; Лихолат А.В. Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні (1917-1922 рр.) - К.: 1955; Супруненко М.І. Україна в період іноземної інтервенції і громадянської війни 1917-1920 рр.: в 3-ох томах.- К., 1970; 3. Народна воля, 1917 - 17(04) травня. 4. Вільна Україна. 1917, 1 жовтня. 5. III Універсал Української Центральної Ради. 7 листопада 1917 / Нова Рада. 1917, 8 листоп.; 6. Селянська думка (Тараща), 1917 - 16 грудня; 7. Уманський державний історичний архів, Ф. 399, Спр. 6, арк. 1; 8. Чеботарьов Ю. Селянський рух на Україні в 1917 р. К. 1940.- С. 39-40; 9. І. Хміль, І.Куташов Наростання селянського екстремізму в Україні (березень-жовтень 1917 р.) // Проблеми вивчення і дослідження Української революції 1917-1921 рр. К. 2002.- С.72; Союз (Умань) 1918-12 травня; 11. Уманське слово. 1918 - 18 травня; 12. Уманський краєзнавчий музей.- Спр. 2028 /3113.- Арк. 1-2., Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття) К. 2001, С. 103; 13. Уманське слово. 1918, 12 листопада; 14. Народне слово. 1918-6-19 грудня; 15. Васильківські вісті. 1918 - 16 грудня; 16. Васильківські вісті. 1918 - 11 грудня; 17. Державний архів Київської області. - Ф. 2798.- Оп. 2.- Спр. 1.- Арк. 7., Народне слово. 1918 - 17 (4) грудня; 18. Державний архів Черкаської області.- Ф. 2796.- Оп. 1.- Спр. 12.- Арк. 2; 19. Известия, (Умань) 1919, 1 травня., Сільська біднота 1919, 1 липня; 20. Червона зоря 1919, 6 липня; 21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).- Ф. 1738.- Оп. 1.- Спр. 50.- Арк. 47,60, 69.; 22.ЦДАВО України.- Ф. 1738.- Оп. 1.- Спр. 50.- Арк. 21.

Д.П. Красносілецький

ПОВСТАНСЬКО-ПІДПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКОВА ГАЛЬЧЕВСЬКОГО НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1922 – 1925 РР.)

Проблема повстансько-підпільної діяльності Якова Гальчевського в другій половині 1922 – 1925 рр., його становлення як ватажка повстанської армії Правобережної України та намагання вплинути на кризову ситуацію повстанського руху потребує широкого осмислення та виокремлення в історичній науці.

Дослідженню даного історичного явища приділена ціла низка праць, автори яких: Сліпченко В.¹, Соловей Д.², Завальнюк К.³, Кульчицький Ю.⁴, Теленько Х.⁵, Вовкодав В.⁶, Мацько В.⁷, Руцький М.⁸, Срібняк І.⁹ та інші. Вони здебільшого фрагментально, а інколи й помилково висвітлили аспекти повстансько-підпільної діяльності Якова Гальчевського в зазначений період.

Найбільшого дослідження тема набула в працях Ковалевського Р.¹⁰ Безумовно цінним джерелом даного явища є мемуарне видання самого Якова Гальчевського-Войнаровського.¹¹

Активізації дослідження повстанського руху сприяла премія імені Якова Гальчевського „За одержимість у державотворенні”, заснована Хмельницькою обласною організацією Української Республіканської партії до дня Соборності у жовтні 1995 р.¹²

Багатогранна та насичена антибільшовицька повстанська діяльність Якова Гальчевського (Гольчевський, Орел, Орлик, Орлов, Орловський, Войнаровський) спричинила його виокремлення з-поміж інших отаманів.

Відправившись у рейд по східному Поділлі, Гальчевський віддав наказ, згідно якого 3–4 липня 1922 р. тимчасове командування Подільською повстанською групою покладалось на поручика Платонова.¹³ Для вербування селян до повстанського загону було направлено Лісового, Капустяна, Ходатського, Панчиха та інших. Останні поповнювали лави повстанців і за рахунок злочинців.¹⁴ Тоді ж до підрозділу Орла під командуванням Галука приєднався загін із 20 бійців отамана Ковальського¹⁵ (Ковалевський) із м. Вовковинці.¹⁶ 6 липня 1922 р. повстанці Галука з Летичівського